

VARIA

— ELŐADÁS —

AZ EMBERI SZEMÉLY
AZ ÚJ POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYVBEN*LÁBADY Tamás
c. egyetemi tanár (PPKE JÁK)

A személy emberi minőségét méltósága fejezi ki. Jogi megközelítésben az emberi méltóság azt jelenti, hogy az embernek van egy olyan, mindenki más rendelkezése alól kivont magja, amelynél fogva az ember a jog számára mindig alany marad és nem válhat soha se az állam, se a jog által eszközzé vagy tárggyá. Az ember méltósága, az emberi lényeg a jog számára valójában transzcendens, azaz hozzáférhetetlen és érinthetetlen. Ahogy ezt az Alkotmánybíróság halálbüntetéséről szóló, majd első nagy abortusz-határozatához fűzött tartalmilag különvéleményemben megfogalmaztam: az emberi méltóság a jog „előtt” létező, apriori érték, amely az emberi személy immanens lényegi sajátja. Az archaikus tereméstörténet szerint Isten a teremtés utolsó aktusaként azt mondta: „Teremtsünk embert képmásunkra, magunkhoz hasonlóvá.” Akkor az Isten a föld porából megalkotta az embert és orrába lehelte az élet leheletét, azaz lelket lehelt belé, megosztva vele isteni személyének méltóságát. A méltóságnak ez az attribútuma különbözteti meg az emberi személyt a jogi személyektől, amelyek a jog kreatumai, teljesen szabályozás alá vonhatók, azaz nincs érinthetetlen lényegük. A méltóság viszont az ember istenképősége, az emberi étellel eleve együtt járó minőség, amely oszthatatlan és korlátozhatatlan, s ezért minden emberre nézve egyenlő. Az ember személyi méltósága azt biztosítja, hogy ne lehessen az emberi értékek között jogilag különbséget tenni. Az emberi személy méltósága mindenkinek érinthetetlen, aki ember, függetlenül fizikai és szellemi fejlettségétől, illetve állapotától, és attól is, hogy emberi lehetőségeiből mennyit valósított meg, és miért annyit.

Az egyenlő méltóságú emberi személy jogi – így polgári jogi – emberfogalma az egyenlő jogképesség imperatív parancsában koncipiálódik. Az egyenlő méltóság

* A Pázmány Péter Katolikus Egyetem *Dies Academicus II.* rendezvényén (2014. október 15., PPKE ITK) elhangzott előadás szerkesztett változata.

egyenlő jogképességként instrumentizálva az emberi személy számára további jogok szerzésének az alapja.

Az új Polgári Törvénykönyv az emberi személy általános, feltétlen és egyenlő jogképességén nem változtat, és nem alkot új szabályt a méhmagzat jogképességéről sem. A méhmagzat jogalanyiságát – a fogamzás időpontjától kezdődően – az élveszületés feltételéhez köti, vagyis csak az élveszületés kondíciójával ismeri el a magzatot emberi személynek, visszamenőleges hatállyal.

Mindazonáltal a bírói gyakorlatban történt bizonyos elmozdulás a magzat személyként való elismerése irányában. Abban a sajnálatosan egyre gyakoribb tényálláskörben, amelyben a magzat genetikai, teratológiai ártalommal fogan és fogyatékossgal születik meg, a Legfelsőbb Bíróság gyakorlata következetesen elismerte a fogyatékos gyermek saját jogú kártérítési igényét az orvossal vagy az egészségügyi intézménnyel szemben, aki, vagy amely nem tárta fel a graviditás első trimeszterében a fogyatékossgot, holott azt az orvosszakmai standardok alapján fel kellett volna ismernie, és emiatt a személy születésétől kezdve nem élhet teljes életet, hanem életét károsodottan kell le élnie. Ítéletábrlai kollégiumi véleménnyel, nemzetközi jogösszehasonlítással készült tanulmánnyal igazoltam, hogy a Legfelsőbb Bíróságnak ez az álláspontja etikailag, morálisan, társadalmilag és jogilag is elfogadhatatlan és tarthatatlan. A természetnél fogva fogyatékos gyermek – az ítéletek szerint – lényegében azért jogosult kártérítésre, mert megszületett, vagyis ez a gyakorlat a prenatális eutanáziát intézményesíti és legitimálja, implicite kimondva azt is, hogy a nemlét jobb, értékesebb a fogyatékos létnél. Ez azonban nyilvánvalóan abszurd. A támadások ösztöze folytán a Kúria végülis felismerte, hogy a személy méltósága kizárja, hogy az emberi életet – így akár a fogyatékos magzati életet is – a jog kárnak minősítse, sőt azt is, hogy az emberi élet a jog számára a legnagyobb érték, amelyet a jognak minden tekintetben védenie kell. Ezért az ellentétes álláspontokat minden bíróságra kötelező jogegységi határozattal döntötte el, amelyben leszögezte, hogy a genetikai, teratológiai ártalom következtében fogyatékossgal fogant magzat és született gyermek nem igényelhet kártérítést a polgári jog szabályai szerint, mert a magzati-emberi élet nem lehet kár. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a Családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. tv. 3. § (1) bekezdése szerint a magzat életét fogantatásától kezdve nemcsak védelem, de tisztelet is megilleti, amely általában csak személyekhez tapad, akkor azt látjuk, hogy a jog – hacsak apró lépésekben is – de azért mégiscsak a magzat emberi személy voltának elismerése felé halad, amely – ha ez egyszer bekövetkezik – nagyobb horderejű változás lesz a jogfejlődésben, mint a rabszolgák felszabadítása volt.

Igazi előrelépés ugyanakkor az emberi személy jogi státuszát illetően az új Polgári Törvénykönyvben a személyiségi jogok generálklauzulája, amelyet két normatív elemből fogalmaz meg a kódex. E normatív elemek közül a törvény az emberi személyiség magánjogi védelmének középpontjába az emberi méltósághoz való jogot állítja, ezt tekintti minden nevesített és nem nevesített személyiségi jog „anyajogának”, azaz nemcsak a személyiségi jogok forrásának, hanem olyan szubszidiárius személyiségi jognak, amelyet a bíróságok minden esetben felhívhatnak az emberi személy, személyiség védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített személyiségi jogok egyike se alkalmazható. Ezzel a szabályozással a törvény feloldja

az 1959-es Ptk.-ban meglevő ellentmondást, amelyben az emberi méltóság joga csak egy példálózó felsorolásában, mintegy a személyiség egyik szegmentjeként nevesített személyiségi jog jelent meg. Az új Polgári Törvénykönyv az emberi méltóság pozícióját a generálklauzula anyajogi szabályával jelentősen megerősíti, és ez a pozíció egyúttal kifejezi azt is, hogy a kódex nemcsak az üzleti-kereskedelmi élet, tehát a vagyoni forgalom törvénykönyve, hanem legalább ilyen nyomatékkal a személy – ezen belül az emberi személy – alapvető viszonyainak a kódexe is, ahogy ezt a törvény első könyvének 1. §-a a törvénykönyv hatályának deklarálásával kifejezésre is juttatja. Az, hogy a Ptk. egyúttal az emberi személy magánjogi kódexe, számos területen – például a fogyasztóvédelem, a gyengébb fél védelme, a jóerkölcsbe ütköző szerződések érvénytelensége, a jóhiszeműség és a tisztesség alapvető követelményének a kimondása körében is tetten érhető, de legpregnánsabb kifejezése ennek, hogy az emberi személy legalapvetőbb viszonyait szabályozó családjogot a kódex a maga szabályrendszerébe integrálta.

A szocializmus viszonyai között megvalósult szeparatista törekvés, amely a polgári jog-családjog jogág-szakadásához vezetett, ezzel a jogalkotói lépéssel „a feledés homályába” merült, ugyanakkor a kódex a családjog szabályai között megtette azt a lépést, hogy az emberi személy kiteljesedését elsődlegesen a férfi és nő házasságához kapcsolta, és az élettársi viszonyt – se az egyenmű, se a különmű élettársakét – nem fogadta el azzal egyenértékű – sőt még csak családjogi – kapcsolatnak sem. Mintha az archaikus második teremtéstörténet misztériuma rejtve áthatotta volna a jogalkotó lelkét. Az Isten látva Ádám eredeti magányosságát, a teremtés minden korábbi aktusát jónak látva, először mondta ki azt, hogy nem jó. Nem jó az embernek egyedül lennie, ezért megteremtette az asszonyt, a férfihoz illő segítőtársat, akiért a férfi elhagyja apját és anyját, feleségéhez ragaszkodik és a kettő egy test lesz. Ezzel Isten megalakította a házasság intézményét, amit aztán Jézus a farizeusokkal folytatott dialógus során szentségi rangra emelt. A törvényhozó e titok által meglátta, hogy az emberi személy családban történő kiteljesedésének útja a férfi és nő házassága, amellyel nem lehet egyenrangú a pusztá élettársi kapcsolat, amely a „nem házasság” választása és amely családdá csak akkor nemesül, ha a kapcsolatból gyermek születik. A pusztá élettársi viszony azonban nem családjogi intézmény, hanem a felek nem házasságot választó szerződése, amelynek szabályozása nem is a családjog oltalmi szférája alá, hanem a szerződések jogát tartalmazó kötetmi jogi könyvre tartozik. Ezzel a szabályozási konstrukcióval az új Polgári Törvénykönyv az emberi személyt megint csak a méltóságának megfelelő trónra ültette. Nekünk keresztény jogászoknak azért kell küzdenünk, hogy erről a trónról le ne döntse a profán világ. Ehhez minden bizonnyal segítségünkre lesznek a most folyó püspöki színódus dokumentumai.

— KÖNYVISMERTETÉS —

KISMESTEREK ÉS NAGYMESTEREK

SZABADFALVI József: *Kísérlet az „új magyar jogfilozófia”
megteremtésére a 20. század első felében*
(Budapest, Gondolat Kiadó, 2014. 297.)

A magyar jogelméletben az 1980-as évek közepétől kezdve bontakozott ki az a kutatási irány, mely a múlt század első felének hazai jogbölcseleti – az akkoriban még „magyar burzsoá jogtudományak” nevezett – hagyományainak újra-felfedezését és újra-értékelését tűzte céljául. Szabadfalvi József, akinek pályakezdése épp erre az időszakra esett, egyike volt azoknak a fiatal kutatóknak, akik elsőként kapcsolódtak be a munkálatokba, s aki mára a kutatási terület – vitán felül – kulcsfigurájává vált. A kezdeti erőfeszítések a korszak kanonizált mesterei – Pulszky Ágost, Pikler Gyula, Somló Bódog és Horváth Barna – recepciójának előkészítésére irányultak, s ehhez kapcsolódóan Szabadfalvi elsőként Moór munkásságának tanulmányozásába kezdett. A következő három évtizedben fokozatosan terjesztette ki vizsgálódásait előbb a korszak többi jeles jogbölcseleljének műveire, majd az előzmények feltárásaként egészen Werbőczyig visszanyúlva kísérelte meg rekonstruálni a hazai jogbölcselet történetét. Az utóbbi időben pedig a korban hozzánk legközelebb eső, s lassanként többé-kevésbé lezártnak tekinthető periódus, a szocializmus jogelméletével is behatóbban foglalkozott. Szabadfalvi az eszmetörténeti kutatások megkerülhetetlen tekintélyévé pedig nem csupán azért vált, mert az ésszerű legszélesebb történelmi horizonton folytatott elmélyült kutatásokat, hanem mert folyamatosan követte és szintetizálta a kutatási terület egyre gazdagodó eredményeit. S itt kell megjegyeznünk, hogy az eszmetörténeti vizsgálódások mezején nem csupán a hazai jogelmélet gyakorlatilag összes kortárs művelője jelent meg hosszabb-rövidebb időre, hanem, hogy maga e terület szorosan illeszkedik a társadalomtudományok más tereimaihoz, így különösen a filozófia, a szociológia és a politikatudomány eszmetörténetéhez is.

Szabadfalvi nemrégiben megjelent művében voltaképpen visszatér egy általa már korábban intenzíven kutatott eszmetörténeti korszak (1900–1948) vizsgálatához, hogy a közelmúlt újabb eredményeit összefoglalva egy minden eddiginél átfogóbb, részletesebb és letisztultabb képet adjon a magyar jogbölcselet első virágkoráról.

A bemutatott anyag belső tagolása, szerkezeti elrendezése két feladat elé állította a szerzőt: egyrészt, hogy hogyan érzékeltesse a korszak jellegzetes elméleti irányainak – a szociológiai, az új-kanti és a természetjogi megközelítés – egymáshoz képesti pozícióját, időbeli dinamikáját. Másrészt, hogy hogyan kezelje az újabb kutatások – melyekben oroszlán része volt magának a szerzőnek – nyomán a „nagymesterek” koncentrált korábbi kutatásokhoz képest tetemesen megnövekedett, a kor kisebb

jelentőségű alakjaira vonatkozó anyagot. A szerző e két szempont összehangolására tett erőfeszítései nyomán az alábbi szerkezet alakult ki.

A mintegy ötven oldal terjedelmű első fejezet („A jogbölcselet állapota az elmúlt századfordulón”) a pozitívizmus szociológiai ágának térnyerését mutatja be a századfordulótól az 1920-as évek közepéig, egyúttal jelezve a háttérbe szorult természetjogi irány pozícióját is. A kor két kiemelkedő jogbölcslőjét – Pulszkyt és Piklert – tucatnyi kisebb jelentőségű jogtudós körébe helyezve mutatja be a szerző.

Aztán egy rövid fejezet („Útban a neokantiánus paradigma felé”) ékelődik a Somló Bódog munkásságára összpontosító harmadik fejezet elé, melyben azoknak a „kismestereknek” az elméleti műveit tárgyalja a szerző, akik az első fejezetben tárgyalt időszakban az új-kanti – elsősorban a stammleri „helyes jog” kérdésére reflektálva – hatást jelzik a szociológiai és a természetjogi megközelítések mellett.

Az új-kanti irány meghatározóvá válását, a „neokantiánus fordulatot” Somló életművéhez kapcsolja a szerző, melyet immár a kor szellemi közegéből kiemelve, önálló egységként tárgyal a harmadik fejezetben („A neokantiánus fordulat beteljesedése”).

Ezt a tárgyalásmódot folytatva tér rá a szerző az új-kanti megközelítés uralmának delelőjét jelentő majd’ három évtized (1920–1948) két kiváló mestere – Moór és Horváth – életművének egy fejezetben („Elméletalkotás az „új magyar jogfilozófia” jegyében”) összekapcsolt bemutatására. Tekintetbe véve, hogy e két bölcselet került legkorábban Szabadfalvi és egyáltalán a hazai eszmetörténeti kutatások érdeklődési körébe, érthető, hogy a felhalmozódott rendkívül gazdag anyag felsorakoztatása, a maga több mint hetven oldalával, a kötet leghosszabb fejezetét adta.

Külön fejezetet („Kismesterek teoretikus kísérletei”) szentel a szerző a Moór, illetve a Horváth befolyása alatt alkotó kisebb jelentőségű jogtudósok elméleti írása-inak elemzésére.

Ezt követően, felvéve az első fejezet végén elejtett szálát, az 1930-as évektől kezdődő szakasz természetjogi ihlettségű elméleteit veszi számba („A természetjog rehabilitációja”).

Végezetül a Moór és Horváth által kidolgozott neokantiánus tézisekből kiindulól, pályafutásukat az 1930-as években kezdő, s főként a Horváth tanítványi köréből kinövő „szegedi iskola” tagjaiból rekrutálódó ifjabb tudósnemzedék – Bibó István, Szabó József, Vas Tibor, Losonczy István, Solt Kornél – teoretikus kísérleteit mutatja be a szerző. E generáció közös vonása egyrészt az új-kanti elmélet megújítására tett erőfeszítés, másrészt, hogy pályájukat egzisztenciálisan (Bibó, Szabó) vagy szellemi értelemben (Vas, Losonczy, Solt) kettétörte a kommunista hatalomátvétel 1948-ban.

A szerző a vizsgált korszak határán túltekintve bepillantást enged a következő periódus kezdeti fejleményeibe a meglehetősen szomorú epilógusban, melyből meg tudhatjuk, hogy a szocialista jogelmélet későbbi korifeusai – Szabó Imre, Vas Tibor – hogyan „számoltak le” a hazai „burzsoá jogtudomány” elméleti hagyományával az osztályharcos ideológia jegyében.

A fentiekben ismertett szerkezet természetesen vitatható. Felvethető például, hogy nem lett volna-e jobb, ha az első fejezetben alkalmazott tárgyalási módot viszi végig a szerző, így egységesebb képet alkotva a nagy- és kismesterek közötti diskurzusról, esetleg kisebb kronológiai egységekre tördelve a korszakot. Mindenesetre a szerző által választott megoldás „működik”, amennyiben logikailag követhető – bár

talán nem ártott volna az előszóban vagy egy külön bevezetésben ismertetnie a tagolás elveit –, sőt bizonyos esztétikai értéket is rejt magában. A hosszabb és rövidebb fejezetek, valamint az elméleti perspektívák, illetve a nagy- és kismesterek közötti alternálás ugyanis kiválóan alkalmas az esztétikai élmények egyik alapvető összetevője, a „meglepetés” kiváltására. A szerkezet e belső feszültségére, dinamikájára talán szükség is van, mivel maga a textus nagyon „sűrű”, a szerző stílusa választékos és emelkedett – amelyen átviláglik a vizsgált kor jogtudományának a napjainkénál sokkal kevésbé bürokratizált és technicizált beszélmódja –, egyenletes.

A szerző az előszóban jelzi, hogy szakítani kíván „mindenfajta ideológiakritikai nézőponttal”, s valóban tiszteletre méltó erőfeszítést tesz az elfogulatlan tárgyilagosság fenntartására. Csak egészen ritkán teszi explicitté saját értékelését, s legtöbbször inkább a kortársak méltató vagy bíráló véleményeit idézi fel. Egy vonatkozásban azonban alighanem többet várna az olvasó. A szerző valljon színt, és foglaljon határozottabban állást a címben megjelölt kísérlet sikeréről! Egy ilyesfajta átfogó értékelésnek mindenképpen helye lett volna az utolsó fejezet végén, vagy az epilógus kezdetén. Számomra ennek az átfogó értékelésnek az elmaradása és a tragikus epilógus szerepeltetése egyfajta pesszimista kételyt sugall – persze kérdés, hogy ezt valóban „kiolvasom-e”, vagy éppen ellenkezőleg, „beleolvasom” a sorok közé –, hogy vajon a magyar jogbölcselet eme első virágkora nem az egyetlen is lesz-e egyúttal, amelynek színvonalát belátható időn belül nem fogjuk újra elérni.

De vegyünk most sorra az egyes fejezeteket néhány, a részleteket firtató megjegyzés erejéig!

Az első fejezet fő erénye, mint említettük, az újszerű tárgyalási mód, melyben a nagymestereket a pályatársak körében mutatja be a szerző. Az anyag nagyságáról és összetettségéről mindjárt képet kaphatunk, ha pusztán felfejtjük a főbb eszmei vonulatokat, és enumeráljuk az érintett tudósokat. Így Pulszky életművét követően sor kerül követői – Öreg János (akit talán túlzás volt Pulszky-epigonnak nevezni), Oberschall Pál, Ladányi Béla és Fényes Samu – elméleti írásainak felidézésére. Fényes Samu evolucionista teóriája ugyanakkor már átvezet Pikler felfogásához. Pikler nagyhatású szociológiai elmélete a következő „nagyon”, Somlón kívül még pályatársak és tanítványok egész sorát ihlette: Pollák Illést, Szirtes Artúrt, és a mester hatásától időben és szemléletben távolodó ifjabbakat – Berinkey Dénest, Meszlényi Artúrt, Ágoston Pétert, Kiss Gézát, Hébelt Edét, Bochkor Mihályt és Zerkowitz Zsigmondot.

Örömmel láttam, hogy a szociológiai elméletek mellett Szabadfalvi felemlíti a kibontakozó népi jogélet kutatás irányát (még ha csupán egy hosszabb lábjegyzet erejéig is), melyet legpregnansabb módon Tagányi Károly képviselt a korban. Szintén érdekes felfedezés volt számomra, hogy Ágoston Péter évtizedekkel Horváth és a szocializmus korszakának KOL kutatásai előtt felfigyelt a jogismeret és a jogtudat kutatásának fontosságára.

A pozitívizmus mellett más, normatív ágának kibontakozása kapcsán külön szól a szerző az „új tételes jogbölcselet” vonulatáról, melynek két legmeghatározóbb alakja, Finkey Ferenc és Szászy-Schwartz Gusztáv mellett terítékre kerülnek Darvai Dénes és Winkler Béla írásai is. E körben viszont némileg hiányoltam Grosschmid Béni – aki Szászy-Schwartz-cal közel azonos tekintélyű polgári jogásza volt a kornak – ha-

tásának jobb megvilágítását, hiszen neki lényeges szerepe volt Horváth szociológiai szemléletének alakulásában.

A fejezet utolsó részében pedig a pozitívizmussal szemben védekező pozícióba szorult természetjogi irány képviselőinek munkáit veszi sorra a szerző. S itt a névsor meglepően hosszú: Plopu György, Surányi János, Esterházy Sándor, Demkó György, Notter Antal, Jehlicska Ferenc Rezső. Mint az az elemzésből kiderül, a természetjogászok e csoportja távolról sem valamiféle elavult, dogmatikus álláspont képviselői voltak, hanem élénken reagáltak a pozitívizmus elméleti kihívására, és időnként hatékonyan bírálták például a szociológiai irány túlzó naturalizmusát.

A második fejezetben kapott helyet a szerzők azon csoportja – Kuncz Jenő, Gerőcz Kálmán, Ányos István, Borbély Zoltán és Teghze Gyula –, melynek tagjai a századfordulót követő évtizedekben részben megelőlegezték, részben pedig hatásában felerősítették a Somló által beteljesített új-kanti fordulatot. Érdekes, hogy miközben mindannyian a Rudolf Stammler és Somló által exponált „helyes jog” problémájáról bölcselekdedek, miként igyekeztek elméleteiket összhangba hozni a Pikler-féle szociológiai hagyománnyal.

A kötet következő két fejezete, melyek Somló, illetve Moór és Horváth életművét tárgyalják, természetesen a mű legkiérleltebb részei. Talán egyetlen vonatkozást lehetett volna kissé jobban kidomborítani. A korábbi feldolgozásokhoz képest most Szabadfalvi kisebb súlyt fektetett az életművek történeti, tudományszociológiai háttérének kidolgozására. Noha az előszóban erre utal egy helyen, mégis érdemes lett volna egyértelművé tenni, hogy e nagyszerű tudósaink nem csupán nemzetközi szintre kívánták emelni a hazai jogbölcseletet, hanem minden erejükkel küzdöttek a független és szabad tudomány intézményi kereteinek megteremtéséért. Tisztában lévén azzal, hogy a nemzetközi szintű magyar tudomány feltétele az egyetemi autonómia és a független akadémiai rendszer.

Az ötödik fejezet a másodikkal állítható párba, s miként az abban szereplő szerzők Somlóhoz, az itt ismertetésre kerülő jogtudósok hasonlóképpen viszonyultak Moór és Horváth meghatározó jelentőségű nézeteihez. Az említettek közül néhányan egyébként csupán a jogbölcseletben voltak „kismesterek”, választott tételes jogi területeiken annál elismertebb „nagyok” voltak. Így például Irk Albert – akárcsak Finkey Ferenc a korábbi periódusban – a büntetőjog, Ereky István a közigazgatási jog, míg Nizsalovszky Endre a magánjog szaktekintélyének számított. A többiek – Ruber József, Ottlik László, Dékány István, Horváth R. Károly, Krisztics Sándor, Hände Béla, Csiky János és Zelenka István – sora pedig jelzi, hogy az 1930-as, ’40-es évek jogbölcselete milyen szervesen illeszkedett a jogtudomány tágabb közegébe.

Mint láttuk, a természetjogi irány alakulását az első világháború végéig tartó időszakban az első fejezetben ismertette a szerző. A hatodik fejezetben kerít sort a „történet folytatására”, áttekintve először Moór és Horváth természetjoghoz való teoretikus viszonyának alakulását, majd a korábban már szintén tárgyalt szerzők – Irk Albert, Csiky János – idevágó gondolatait. A következő jogbölcselet generáció tagjainak – Bibó István, Losonczy István – természetjogi tanokkal foglalkozó eszmefuttatásainak felelevenítése után három eredeti, neotomista gondolkodó – Hege-düs József, Horváth Sándor és Kecskés Pál – munkássága mellett még néhány kisebb jelentőségű reprezentáns – Zemplén Elemér, Brandstein Béla és Schütz Antal – esz-

mefuttatásairól is megemlékezik. E fejezettel válik teljessé a múlt század első felében bűvópataként húzódo magyar természetjogi hagyomány tulajdonképpen első rendszerezett feldolgozása.

Közismert, hogy nemrégiben ismét felélénkült a hazai jogbölcsélet ifjabb kutatói körében a természetjogi megközelítés iránti érdeklődés. E törekvések centrumában alighanem a PKKE JÁK Jogbölcséleti tanszékén szerveződő *Regula iuris* kutatócsoport áll, noha más kutatóműhelyekben is felbukkannak hasonló törekvések. Mindannyiuk számára ajánlom tanulmányozásra Szabadfalvi művének e fejezeteit, amelyek kiindulópontul és inspirációul szolgálhatnak további kutatásaikhoz.

Az utolsó, hetedik fejezetben mutatja be a szerző Moór (Szabó József, Solt Kornél), Horváth (Bibó István, Vas Tibor) és Irk (Losonczy István) tanítványainak újszerű elméleti kísérleteit. E fejezet értékét növeli, hogy Szabadfalvi kutatásai során abban a szerencsében részesült, hogy személyes kapcsolatba léphetett Szabó Józseffel és Solt Kornéllal – amiről egyébként az előszóban meleg szavakkal meg is emlékezik –, így a kutatási anyag forrásértékét számos, az említettektől származó személyes közlés is emeli.

A könyv a korszak hazai jogbölcséleti irodalmából válogatott bibliográfiával és névmutatóval zárul.

„Úgy vélem, eljött az az idő, amikor a ‘részeredmények’ összegzése mellett a magyar jogbölcséleti gondolkodás nagyobb korszakainak monografikus feldolgozására kell, hogy sor kerüljön” – írja a szerző előszavában. Bátran állíthatjuk, hogy e feladatot nagyszerűen teljesítette Szabadfalvi a hazai jogelmélet első virágkora vonatkozásában. Mi több, egyúttal sikerült diszciplínánk eszmetörténet-írását arra szintre emelnie, ami a kultúrtörténet más területein – filozófiatörténet, művészettörténet, irodalomtörténet – már régóta megszokott, s amit eddig talán csak Horváth Barnának sikerült elérnie.

Vigyázat! Csak haladóknak! Nem ajánlom a könyvet oktatási célra, joghallgatók vagy a jogbölcséletben csak kevéssé jártas olvasók számára. Ellenben bizonyos vagyok benne, hogy miként Horváth *Angol jogelméletét* még napjainkban is haszonnal forgatják a téma iránt érdeklődő kutatók, ugyanígy Szabadfalvi József e műve is hosszú időre megkerülhetetlen alpmű lesz minden kutató számára, aki a 20. század első felének magyar jogbölcséletét kívánja tanulmányozni.

H. SZILÁGYI István

— EMLÉKEZÉSEK —

IN MEMORIAM ZLINSZKY JÁNOS (1928–2015)

Dr. gyóni Zlinszky János, egyetemi tanár, volt alkotmánybíró, az Osztrák Tudományos Akadémia levelező tagja, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának első dékánja élete 88. évében, 2015. június 18-án megtért Teremtőjéhez. Folyóiratunk 2015/2. számában közöltük a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen és más jogi karokon tanító kollégáinak búcsúüzeneteit. Ezúttal újabb két, az első gyűjteményből kimaradó emlékező írást közlünk.

PÉTERI Zoltán
professor emeritus (PPKE JÁK)

Nehéz szívvel fogadtam a felkérést, hogy csatlakozzam azokhoz, akik a most elhunyt kiváló jogász, Zlinszky János emlékét kívánják felidézni. Különösen fájdalmassá teszi az emlékezést, hogy előbb, nem is olyan régen Bánrévy Gábornak, most pedig Zlinszky Jánosnak, Karunk alapító dékánjának eltávozásával immár egyedül maradtam annak a generációnak a képviselői közül, amelyhez velük együtt magam is tartozom. Joggal kérdezhetem tehát a költővel, hogy „hol vagytok, ti régi játszótársak”?

Igen, az emlékezés mindig nehéz, ha olyan emberrel kapcsolatban történik, akivel még a közelmúltban, a tavaszi szemeszter utolsó napjaiban többször is összetalálkoztam az egyetemünk felé, vagy éppen az attól elvezető utunkon. Ilyenkor mindig megálltunk néhány pillanatra, hogy váltsunk egy-két szót, akár az éppen napirenden lévő eseményekkel, akár más tárgyakkal kapcsolatban. Nagyon nehéz, szinte lehetetlen tudomásul venni azt a szomorú valóságot, hogy ennek, legalábbis itt a földön, immár vége szakadt, de abban megingathatatlanul reménykedve, hogy egyszer majd odaát még találkozhatunk.

Zlinszky Jánosnak, a jogtudomány és a joggyakorlat kiváló képviselőjének, Karunk alapító dékánjának méltatása, tevékenységének érdemi értékelése nyilvánvalóan az arra hivatottabbak feladata. A következőkben tehát csak arra vállalkozhatom, hogy néhány személyes emlék, esetenként csupán nagyon is szubjektív benyomás felidézésével egészíthessem ki azt a képet, amely az Eltávozottról az emlékező visszaemlékezésekből kialakul.

A Zlinszky Jánosnal való személyes ismeretségem tulajdonképpen, történetileg tekintve, igen rövidnek tekinthető, mert csupán a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának megalakulásától vette kezdetét. Ekkor került sor – miután elfogadtam az új kar egyik, általam régóta ismert professzorától érkezett felkérést az ott folytatandó munkába történő bekapcsolódásra – a Zlinszky Jánossal való első személyes találkozásra is.

És ide máris egy nagyon is szubjektív megjegyzés kívánkozik, annak a többször is átélt tapasztalatnak a felidezésével, hogy a „rendszerelváltás” névvel jelölt történelmi jelentőségű fordulat kapcsán ismételten találkozhattunk olyan, általunk esetleg egyáltalán nem, vagy legfeljebb névről ismert személyekkel, akik – mint most kiderült – az elmúlt évek során az általunk is követett irányban, lényegében azonos vagy legalábbis nagyon hasonló célok szolgálatában tevékenykedtek. Korábbi munkahelyemen, az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetében, ahol 1952. július 15. óta dolgoztam, az ott eltöltött hosszú évek folyamán többé-kevésbé kialakult egy olyan személyek nevét tartalmazó névsor, akikre – úgymond – a korábbi rendszer összeomlása után „majd számítani lehet”. Csak az érdekesség kedvéért, vagy talán kor- vagy inkább körtünetként említem meg azt a ma már, utólag legalábbis meglepőnek tekinthető tény, hogy ebben a névsorban nemcsak Zlinszky János, hanem maga Antall József, a későbbi miniszterelnök sem szerepelt...

Az Állam- és Jogtudományi Intézet akkori vezetése, élén Kovács István professzorral, a kiváló alkotmányjogásszal főleg olyan, az uralkodó párt ún. „reformista” szárnyához tartozó személyeket vett számításba, akik – mint pl. Pozsgay Imre – a párton belüli ellenzék vezetői közé tartoztak. Ehhez az irányhoz volt számítható az Intézet egykori munkatársa, utóbb az átmenetet végrehajtó utolsó MSZP-kormány igazságügyminisztere, Kulcsár Kálmán is. Említésre érdemes, hogy az e körhöz tartozó személyek túlnyomó többsége a fordulat után megalakult állami vezető szervezetekben, így az Antall József vezette kormányban sem kapott szerepet. Másfelől legalábbis meglepőnek számított az a tény, hogy pl. az újonnan létrehozott Alkotmánybíróság első elnöke az Állam- és Jogtudományi Intézet nagytehetségű civilistájaként megismert Sólyom László lett.

Engem ezek, az ún. „nagypolitika” terén végbemenő változások eleinte csak kevéssé érintettek, amennyiben továbbra is az akadémiai kutatóintézet tagjaként, valamint az ELTE Állam- és Jogelméleti Tanszékének keretében foglalkoztatott „külső” oktató tevékenykedtem, utóbb azonban a rendszerváltás az én életemben is jelentős fordulatot hozott. Előbb az első szabad választások eredményeként, mint akkori pest-vidéki lakóhelyemnek a megyei közgyűlésbe került képviselője, ott az egyik bizottság keretében tevékenykedtem, majd kevéssel később a közgyűlésnek a vezetésben megüresedett helyet betöltő, csaknem egyhangúlag, egyetlen tartózkodással meghozott döntése alelnökké választott. Ebben a tisztségben bőven nyílt lehetőségem arra, hogy a korábban a nemzetközi tudományos élet területén szerzett tapasztalataimat immár szélesebb, inkább a nemzetközi politika szférájába tartozó ismeretekkel bővíthessem. Erre elég gyakran sor kerülhetett, mert a közgyűlés elnökének felkérésére, az ő megbízása alapján ismételten képviselhettem Pest megyét különböző nemzetközi rendezvényeken, így az európai régiók számos gyűlésén, többször is ellátogathattam az általam eddig csak képekről ismert spanyol városokba, és így találkozhattam több nagynevű, híres személyiséggel, köztük pl. Habsburg Ottóval, de sok más, részben a médiából is ismert, vagy legalábbis érdekes emberrel is.

A gyakori utazások fáradalmai, az otthonomtól való ismételt hosszabb-rövidebb távollétek azonban túlságosan igénybe vették erőtartalékaimat, így arra az elhatározásra jutottam, hogy a következő megyei választásokon már nem jelöltem magamat, hogy visszatérhessek igazi hivatásomhoz, a kutató és oktató munkához. Erre a

PPKE újonnan létrehozott jogi kara – megítélésem szerint – nagyon kedvező lehetőséget kínált.

A Kart megszervező Zlinszky János dékánnal való kapcsolatom zökkenőmentesen, harmonikusan, a kölcsönös megbecsülés jegyében alakult és ilyen is maradt mindvégig. Minthogy szakmai érdeklődésünk tárgya igen különböző volta – a római jog, illetve az államelmélet és a jogösszehasonlítás – együttműködésünknek természetesen eleve kereteket szabott, közvetlen kapcsolatfelvételre általában csak konkrét problémák felmerülése esetén került sor.

Ilyen volt például a strasbourgi székhelyű Nemzetközi Összehasonlító Jogi Fakultással (Faculté Internationale de Droit Comparé) való kapcsolat ügye. A Fakultással úgyszólván annak megalakulása (1960) óta kapcsolatban voltam, előbb, mint annak az Állam- és Jogtudományi Intézet által oda kiküldött hallgatója, utóbb – a nemcsak számomra, hanem az egész korabeli, ún. szocialista magyar jogtudomány számára is megtisztelő felkérésnek elegendő téve – annak professzora. Említésre érdemes, hogy a Nemzetközi Fakultás hallgatói között utóbb olyan, mind a hazai, mind a nemzetközi jogtudományi életben és jogi felsőoktatásban jelentős szerepet játszó személyek is szerepeltek, mint pl. Békés Imre, Harmathy Attila, Mádl Ferenc vagy Rác Attila professorok.

Zlinszky János a PPKE jogi karának dékánjaként a Nemzetközi Fakultással fenntartott kapcsolatunkat mindvégig támogatta. Ennek köszönhetően Karunk hallgatói ismételten részt vehettek a Fakultás tavaszi és nyári kurzusain, ún. szesszióin, ami – az előbbieket esetében – szükségszerűen együtt járt az ugyanakkor folyó itthoni oktatástól való távolmaradással. A távollétet a dékán és Karunk más vezetői is tudomásul vették, aminek következtében Karunk igen sok hallgatója számára nyílt lehetőség arra, hogy szakmai és nyelvi ismereteit külföldön gyarapítsa, és – *last but not least* – új ismeretségekre és kapcsolatokra tegyen szert.

Mindez és számos más, a Zlinszky Jánossal való harmonikus együttműködést bizonyító eset teszi érthetővé mély megdöbbenésemet, amikor a dékáni tisztségről történt lemondásáról értesültem. Ettől kezdve, mint Karunk egyik, köztisztviselőként álló és utóbb – elsőként – a „professor emeritus” címmel kitüntetett oktatója tevékenykedett tovább, hallgatóinak felbecsülhetetlen értékű szellemi gazdagodására.

Mindez immár a múlt. Szilárdan hiszem és remélem azonban, hogy Zlinszky János emlékét velem együtt még sokan fogják örökre megőrizni.

JOBÁGYI GÁBOR
egyetemi tanár (PPKE JÁK)

Barátok voltunk? Ezzel nem mernék dicsekedni, mert ezt soha nem rögzítettük. 33 éves közeli és kiváló szakmai kapcsolatunk alatt nagyon ritkán tettünk egymásnál családi látogatást, nem söröztünk együtt, vagyis a „hivatáson” kívül ritkán találkoztunk.

Nagyon közeli szakmai kapcsolatunk a Miskolci Egyetemen kezdődött. Bár 50 éves elmúlt már a Kar 1982-s alapításakor, mégis beleegyezett abba, hogy ügyvédi munkaközösség vezetői állását felcserélje a vidéki egyetem egyetemi adjunktusi

státuszára – töredék pénzért. Tette ezt annak ellenére, hogy már az Osztrák Tudományos Akadémia tagja volt, de a magyar testvérintézmény (MTA) nem adta meg neki a kandidátusi fokozatot. Pedig ügyvédként is publikált bőven magyar és német nyelven.

Nem ez volt az első szakmai csapás életében. 1952-ben közvetlenül az államvizsga előtt elbocsátották az ELTE-ről (!) „osztályidegen” származása miatt, pedig Marton Géza nagyreményű tanítványa, a tanárok demonstrátora volt. Ez nem törte meg, kitanulta az ácsmesterséget, s 1957-ben a szétlőtt budapesti házak tetőit építette újjá.

A szocialista rendszer ezután látszólag „megbocsátott” – holott semmi bünt nem követelt el – visszavették az egyetemre, hiányzó vizsgáit egy hónap alatt letette.

Szoros szakmai kapcsolatunk a Miskolci Egyetemen kezdődött. Bármikor fordulhattam hozzá szakmai kérdéssel, írásaimat többször előlektorálta, egy évet oktattam a polgári jog mellett az általa vezetett tanszéken, de közösen csináltuk az általam vezetett egyetemi jogsegélyszolgálatot is. (Zlinszky János, mint a beosztottam? Menynyi abszurdumot produkált a 20. század. Legalább annyira abszurd, mint Zlinszky János az „ács”!)

Szoros kapcsolatunk a PPKE JÁK alapításakor folytatódott. 1995-ben kapott megbízást a jogi kar szervezésére, s én lehettem mellette a szervező titkár.

Hősi, de egyben szintén abszurd idők.

Az első hónapokban se pénz, se épület, se akkreditáció, de rengeteg érdeklődő hálás hallgató. Nem felejttem el azt a képet, mikor a Ménesi úti zárda lerobbant étkezőjében – már alkotmánybíróként – tartott római jogi előadást az ebédloasztalokon buzgón jegyzetelő hallgatóknak.

Egy év után beköltözhattünk jelenlegi épületünkbe, melyet teljesen tönkretett állapotban a Franklin Nyomdától örököltünk. Leszakadt emeletek, itt hagyott sok tonmás roncs nyomdagépek, kiszakadt vezetékek, omló falak.

Kapcsolatunkat ez időben – ezt azért merem leírni, mert neki is többször mondtam – Don Quijote és Sancho Panza kapcsolatához hasonlítottam. Ő mindig több éves nagyszerű tervek megvalósításán dolgozott, én – Sancho Panzaként – próbáltam rávenni, hogy először vegyünk villanykörtéket, s üvegeztessük be a törött ablakokat, mert beesik az eső.

Kapcsolatunk gyümölcsöző volt, mert nagyszabású tervei megvalósultak, s villanykörtéket is vettünk. Szintén életre szóló emlékek maradt bennem, hogy mikor először mentünk végig a romos épületen, megjegyeztem, „ebből nehéz lesz jogi kari épületet csinálni.” Azonnali válasza; „Mi az, hogy nehéz lesz? Megcsináljuk!” Megcsináltuk, bár néha nehéz volt meggyőzni a felújítást végző munkásokat, hogy az előadóteremben – ami a mostani előtér volt – előadás alatt ne használjanak léghalapácsot és fűrógépet.

Karunkat ez időben még jóakaróink is Pázmány Péter Kaotikus Egyetemnek hívták, az épület állapota, s a folyamatos felújítás miatt. Tették ezt annak ellenére, hogy a nehézségek ellenére a jogi hivatás legkiválóbbjai csatlakoztak a Karhoz azonnal, közte 5 alkotmánybíró, s akadémiai doktor. Két évig fizetés nélkül!

Hőskorunk illusztrálására még egy emlék. Talán 1999-ben meglátogatta Karunkat Orbán Viktor miniszterelnök. Benyitott az egyik 6 négyzetméteres szobába, ahol Kilényi Géza alkotmánybíró fogadta egy strandszéken, „százforintos” asztalnál.

(Azért hívtuk így az asztalt, mert 100 Ft-ot kellett volna fizetni a kukásoknak, hogy elvigyék.) Kilényi Gézának sikerült még strandszéket szerezni a miniszterelnöknek, aki döbbenet megjegyezte; „Téged nagyon utálhatnak itt, hogy ilyen szobát kaptál”. „Ugyan – felelte professzor úr – nagyon szeretnek, ez a legjobb szobánk”. (Ugyanakkor Dékánunk az elképzelhető legrosszabb állapotú szobát választotta magának.)

Természetesen folyamatosan érkeztek egyházi és állami támogatások, de a felújítások időbe teltek. Viszont nyugodtan állíthatom, hogy az oktatók, dolgozók között példás volt a kapcsolat, s talán az első években voltak a legkedvesebbek, legszorgalmasabbak a hallgatóink, akik közül nagyon sokan kiválóan megállták helyüket a gyakorlati életben. (Ne felejtjük, nagyon hosszú idő óta az ország egyik legszínvonalasabb jogi kara vagyunk – ebben Zlinszky János szerepe meghatározó volt!)

A kezdetek után felállt a kari vezetőség, ahol mellette – mint első dékán mellett – hat évig voltam dékánhelyettes, kari tanácstag. Meghatározó szerepe volt a kar kiépülésében, az épület felújításában, s abban, hogy a jogi karok rangsorában hamarosan a második helyre kerültünk. Ajtaja mindig, mindenki előtt nyitva állt, a konfliktusokat, nehézségeket szelíd szóval, s mosollyal oldotta meg.

Műveltsége, nyelvtudása messze az átlag fölé emelte, mondhatni reneszánsz ember, polihisztor volt, melyből nem nagyon van korunkban. Mondtam is neki; „Te az apám nemzedékéből vagy, akik tudásban, erkölcsben lényegesen magasabb szinten vannak, mint az én generációm, de sajnos az utánunk jövő még rosszabb állapotban van.” Mosolyogva felelte; „Tudod, a rómaiak óta minden korban ezt mondják, mégis áll a világ. Bizakodjunk.”

Igen, a minden körülmények közötti optimizmus is jellemzője volt, letörtnek, depressziósoknak soha nem láttam – pedig volt, hogy oka lett volna rá.

Példakép volt és marad.